

VOLBA VYUČOVACÍCH POMŮCEK REGIONÁLNÍHO CHARAKTERU

1) postavení regionálních pomůcek mezi ostatními vyučovacími prostředky a komplexní pojetí jejich významu

- jsou východiskem pro seznamování se s regionálními dějinami (obsah těchto pomůcek bývá žákovi bližší a známější – má je spojeny s konkrétními představami)

2) hledisko názornosti a specifické vlastnosti vč. didaktické funkčnosti těchto pomůcek

(např. silnější motivační schopnost plynoucí z jejich obsahu, výraznější schopnost emotivního působení, větší obsahová sdělnost a konkrétnost, vhodnost pro uplatňování vlastních zkušeností žáků při provádění různých činností, vhodnost pro porovnávání regionální situace s celonárodní, ...)

- tyto a další vlastnosti regionálních vyučovacích pomůcek ovlivňují jejich využívání ve vztahu k cílům a úkolům dějepisného vyučování i k jeho vyučovacím metodám a pracovním postupům

- prostřednictvím těchto pomůcek jsou do výuky uváděny především metody motivační, metody heuristické, demonstrační a ilustrační; žáci jsou vedeni k analýze a syntéze, ke konkretizaci a abstrakci

- nerespektování zvláštností regionálních pomůcek vede v praxi k negativnímu výsledku vzdělávání. Rovněž nelze jednostranně nahrazovat ostatní vyučovací pomůcky regionálními pomůckami – nedochází pak k potřebnému zobecňování.

- didaktická funkčnost regionálních pomůcek – stanovení její funkčnosti na základě:

a) jejího vztahu k typu vyučovací hodiny (např. hodiny s osvojováním nových vědomostí, hodiny vytváření a rozvíjení schopností, dovedností a návyků, hodiny opakování a zobecňování vědomostí, hodiny kontroly a hodnocení vědomostí)

b) etapy didaktického procesu ve struktuře vyučovací hodiny (např. motivace žáků, výklad nového učiva, procvičování a upevňování učiva, shrnování poznatků)

c) druhu vyučovací hodiny (např. vzhledem k místu výuky, k formám a vnitřní organizaci vyučování, ve vztahu k použité didaktické technice ve vyučování)

3) druhy regionálních vyučovacích pomůcek

a) pomůcky textové

– důležité je hledisko přiměřenosti pomůcky věku žáků

- přednosti – dostupnost a přitažlivost (archivey, muzea – kopie nebo exkurze přímo v archivu)

- písemné historické dokumenty – archiválie, kroniky, publicistika (denní tisk)

- regionální historický pramen motivuje zájem žáků o historickou událost, učí je chápat historické dobové podmínky a souvislosti, které se promítají do prostředí, v němž žijí
- práce s písemným regionálním dokumentem – možnost jeho srovnání s textem v učebnici i v jiné literatuře nebo s jiným dokumentem ⇒ toto spojení dvou i více textových pomůcek (regionální i celostátní povahy) na základě obsahové příbuznosti nebo jednoty do komplexního zdroje informací i myšlenkových operací (např. konfrontování historických představ s realitou, vyvozování závěrů, zobecňování, hodnocení) umožňuje velmi efektivní způsob práce).

b) obrazový materiál

- různé dokumentární fotografie, fotografie regionálních kulturních památek, dokumentární filmy
- slouží k ilustraci a ke konkretizaci historických jevů a dějů

c) zvukové pomůcky

- klade větší nároky na pozornost žáků
- jejich specifíkem je emotivnost, přesvědčivost působení a bezprostřednost

d) symbolické pomůcky

- zjednodušená mapová schémata, grafy, diagramy, statistické tabulky
- přednosti – velká názornost, přehlednost a sdělnost

Při volbě vyučovacích pomůcek regionálního charakteru upřednostňujeme zejména hledisko komplexnosti.

METODY A POSTUPY PRÁCE S REGIONÁLNÍM MATERIÁLEM

1) Motivační metody

- vyprávění, rozhovor, demonstrace, aktualizace
- vzbuzují zájem u žáků o učivo a snahu poznávat nejen místní historické zvláštnosti, ale i s nimi související celospolečenské procesy
- využití obrazového materiálu, novin nebo archivního dokumentu, vyprávění nebo rozhovoru
- jejich smyslem je zájem žáků nejen vzbudit, ale i udržet nebo zvýšit – proto je regionální materiál vhodný jako motivační impuls v průběhu vyučovací hodiny

2) Expoziční metody

= metody podání nového učiva

- při probírání nového učiva je regionální materiál velmi často začleněn do dějepisného obsahu jako ilustrace určitého sdělení (zejména v nižších ročnících je potřeba užívat regionálního příkladu k vytvoření názorné představy)

3) Kombinování vyučovacích metod na modelových situacích

- např. při besedách s odborníky, pamětníky, kdy je záměrem ukázat žákům na příkladech z jim blízkého prostředí různé historické události

4) Opakování a procvičování

- i sem lze zapojit regionální historické jevy přibližující učivo, protože jejich větší názornost umožňuje žákům nejen snazší vybavování jednotlivých historických jevů a vztahů (učitel by měl např. chtít, aby žák dokázal uvést typický a pro historický vývoj důležitý regionální příklad, zhodnotit význam regionálního historického jevu, porovnat průběh místní události s událostí celostátního významu).

5) Rozvíjení dovedností a intelektuálních schopností

- zejména rozvoj historického myšlení (historická analýza na základě komparativního postupu při níž jsou odhalovány kauzální souvislosti mezi obecnými a zvláštními historickými jevy.

6) Metody zprostředkovaného přenosu poznatků pomocí názoru

- audiovizuální pomůcky

- uplatňují se především v empirické, pozorovací fázi při rekonstruování časově vzdálené historické skutečnosti – tyto vlastnosti společně s vazbou na známější prostředí zvyšují emotivnost působení vyučovacního prostředku.

MIMOTŘÍDNÍ A MIMOŠKOLNÍ FORMY VYUČOVÁNÍ REGIONÁLNÍCH DĚJIN

Stálým zájmem o historii regionu může učitel dosáhnout probuzení zájmu žáků o regionální dějiny (motivačním podnětem pro žáky je již sama vazba na důvěrně známé prostředí).

K tomu napomáhá také vyučování regionálních dějin mimo školu.

- regionální historický materiál nachází časté a pestré uplatnění v různých formách mimotřídní a mimoškolní práce. Práce s regionálním materiálem je pro žáky zdrojem poznatků a zkušeností při poznávání současnosti. Vyžívání regionálního materiálu vyvolává u žáků samostatnou tvůrčí činnost.

1) Sběratelská činnost žáků

- v případě přirozeného zájmu žáků o minulost

2) Návštěva muzea, galerie

3) Památky místní povahy – stavební (kostel, škola, hřbitov, boží muka, nádraží, radnice apod.)

4) exkurze a vycházky do nejbližšího okolí (spolupráce s předměty blízkými – integrovanými). Exkurze a vycházky by měly být organizovány s důkladnou přípravou a společně s žáky. Nejvyšší kvalitou žákovy aktivity v oblasti regionálního poznávání je právě tvořivost.

- typy exkurzí: a) přehledná – získání komplexních znalostí o historickém vývoji regionu

b) tematická

c) monografická – předpokládá souborné znalosti o tématu (využití regionální literatury)

d) esteticky zaměřená – např. gotická kultura, renesanční kultura, ...; vhodné jsou regionální galerie

e) exkurzní vyučování – umožňuje navodit podmínky vyučovacího procesu, v němž je učivo konkretizováno muzejními exponáty, žáci pozorují a analyzují historické dokumenty, je možno zavést skupinové a problémové vyučování a ve větší šíři seznamovat žáky s regionálními dějinami.

- příprava na exkurzi má tři fáze:

1. přípravná – exkurze musí být v souladu s výchovně-vzdělávacím cílem vyučování, její průběh musí být předem promyšlen a časově rozvržen včetně stanovení úkolů pro žáky a shrnujících závěrů, v něž má poznávací proces vyústit. Učitel se musí předem důkladně seznámit s expozicí, s možnostmi využití různých exponátů. S cílem a plánem exkurze je také třeba předem seznámit žáky

2. vlastní průběh exkurze – důkladné seznámení žáků s expozicí, průběžně jsou upozorňováni na jednotlivé exponáty. Žáci by si měli dělat poznámky a případně plnit úkoly, které jim učitel zadá. Bezprostředně po prohlídce následuje shrnutí, které by mělo vyústit v pochopení smyslu návštěvy muzea.

3. využití muzejní návštěvy ve škole – začlenění poznatků z exkurze do systému učiva.

5) Zájmová činnost

- různě zaměřené kroužky, kluby, ...

Výuka regionálních dějin na pedagogických fakultách

S významem regionálních dějin pro vlastivědnou výuku jsou studenti pedagogických fakult vysokých škol seznamováni v rámci předmětu Integrovaný vědní základ.

Regionální dějiny v rámci historie:

Vycházet z toho, že vše v dějinách se dělo na určitém území (lokality, místu).

V dosavadních diskusích se nikdy neobjevil názor, že by regionální dějiny měly mít samostatnou vědní disciplínu. V tomto případě by bylo totiž snadné dokázat, že regionálně zaměřená historiografie nemá vlastní objekt, předmět a metody zkoumání. Regionální dějiny představují jen specializaci v rámci prostorového či územního členění celé historiografie a zabývají se historickým vývojem společnosti na územně menších jednotkách, na něž jsou většinou rozděleny jednotlivé státy či jiná společenská uskupení.

Pro přesnost uveďme, že pod pojmem „regionální“ chápeme to, co se týká území menšího než je stát, těch územních jednotek, na které se určitý stát člení.

Regionální dějiny a historická vlastivěda

Výrazným rysem vlastivědy, celostátní i regionální, naukové i výukové, je to, že si všímá společnosti, přírody, která nás obklopuje, a také té části, k níž máme nejen rozumový, ale do značné míry i citový vztah, která je našim domovem, působištěm, vlastí. Vlastivěda tedy není samostatnou vědní disciplínou, v krajním případě bychom ji mohli nazvat naukou. Vlastivěda je souhrn poznatků o přírodním a společenském prostředí. Vlastivěda se také zaobírá výukovými principy, pohybuje se mezi dvěma krajnostmi – na rozhraní několika oborů. Netvoří uzavřený komplex – její prvky se prolínají s výukou dalších předmětů.

Při začleňování regionálních dějin do vlastivědné výuky, musíme velice pečlivě promyslet: kdy a jaký materiál s regionální tematikou zařadit do výukového procesu. Žáci mohou objasnit mnohé společenské události a vztahy za využití regionálních jevů, které mohou načerpat ze správně vybraných materiálů.

Doporučená literatura:

Bartoš, Josef – Schulz, Jindřich – Trapl, Miloš: Regionální dějiny (Pojetí, poslání, metodika). Olomouc 2004.

Bartoš, Josef – Schulz, Jindřich – Trapl, Miloš: Výsledky, možnosti a perspektivy vlastivědy. In: XXV. Mikulovské sympozium, Mikulov – Brno 1999.

Metodické otázky regionálních dějin. Praha 1981.

O regionálních dějinách. Olomouc 1980

Svoboda, Lubomír: Regionální dějiny ve vyučování dějepisu. Praha 1986.

